

Suriye Türkmenlerinin Mevcut Durumu Ve Suriye'nin Geleceğindeki Rolü

Prof. Dr. Serhat Erkmen
07.12.2023

Giriş

1000 yılı aşkın bir süre önce bugünkü Suriye Devletinin içinde kalan topraklara yerleşen Türkler, yüzyıllar boyunca Halep'ten Golan'a kadar geniş bir coğrafyaya yayılmışlardır. Yüzyıllar önce bu coğrafyaya yerleşenlerin torunları Lazkiye, Şam, Golan, Halep, Hama, Humus ve Rakka başta olmak üzere Suriye'nin her yerinde kök salmıştır. Bu tarihsel gerçeklik, Türkmenleri Suriye'de yaşayan her millet veya etnik grup kadar Suriyeli yapmaktadır. Tam da bu nedenle Suriye Türkmenleri, Suriye'de protestoların ilk günlerinden itibaren gösterilere katılmış ve toplumsal muhalefetin bir parçası olmuştur. Çünkü modern dönemde ister Fransız Vesayet Yönetimi süresince isterse sonraki dönemlerde darbelerle işbaşına gelen otoriter rejimlerin idaresinde Suriye'nin en temel sorunu demokrasinin olmayışıdır.

Türkmenler, 15 Mart 2011'de başlayan olaylardan kısa bir süre sonra gösterilere katılmaya başlamışlardır. Mart ayının sonlarından itibaren Halep ve Humus olmak üzere büyük şehirlerde Türkmenlerin yoğun olduğu mahallelerde demokrasi talebiyle gösteriler düzenlenmiştir⁽¹⁾. Ayrıca Suriye Hükümetinin gösterileri şiddet kullanarak bastırmaya başladığı ilk günden itibaren çok sayıda sivil Türkmen hayatını kaybetmiştir. Sivil kayıpların hemen ertesinde ise başta güvenlik güçlerinde görev alanlar olmak üzere Türkmenlerin çoğu, sivillere yönelik şiddet kullanılmasına karşı çıkarak muhaliflerin tarafına geçmiştir. Bu durum Suriye Hükümetinin Türkmenlere yönelik baskısının artmasına neden olmuş ve Türkmenler diğer milletler gibi ağır bir saldırıyla karşılaşmışlardır. Suriye muhalefetinin sivil ve askerî kanadının da tanıklık edebileceği gibi Türkmenler, Suriye'nin demokratikleşmesi mücadelesinde çok erken dönemlerden itibaren ellerinden geldiğince varlıklarını ortaya koymuşlardır. Fakat Türkmenlerin, Suriye'nin bu süreçteki durumunda yerlerinin anlaşılabilmesi için üretilen çalışma sayısı maalesef fazla değildir. Bu nedenle bu rapor Türkmenlerin toplumsal, siyasal ve askerî durumları ile Suriye'nin demokratikleşmesi sürecinde oynayabileceği rolün nasıl güçlendirilebileceğine odaklanacaktır.

Suriye'de Otoriter Rejimler ve Türkmenler

Otoriter rejimler genellikle kendisinden olmayan küçük ya da büyük tüm toplulukların sesini kesme ve örgütlenme çabasını ezme eğilimindedir. Bu nedenle Suriye'de iktidarın parçası olmayan diğer tüm toplulukların yaşadığı baskıyı Türkmenler de yakından hissetmişlerdir.

⁽¹⁾ Nasser Khasib ve Metin Ersoy, "Citizen, mainstream and peace journalism relationship in covering Syria events: a content analysis of Aljazeera" *Quality & Quantity*, 51(6), 2017, s. 2655.

Bununla birlikte Türkmenlerin diğer gruplara göre önemli bir dezavantajı bulunmaktadır. Suriye'nin bağımsızlığını elde etmesinden önce dahi Türkiye-Suriye sınırının çizilmesi ve Hatay Meselesi gibi sorunlar nedeniyle Suriye'deki yönetimler, Türkiye'ye şüpheyle yaklaşmışlardır. Özellikle Hatay'ın Türkiye'ye katılması Suriye siyasî fikrinde hiçbir zaman kabul görmemiştir. ⁽²⁾ Fransız Vesayet Yönetimi altında kurulan idareler Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını kabul etmezken, bağımsızlıktan sonra gelen yönetimler de Hatay Meselesini en önemli dış politika sorunlarından birisi olarak görmüştür.

Hatta Suriye'de Pan-Arap milliyetçiliğin yükselişe geçtiği 1940'ların sonlarından itibaren hangi hükümet iktidara gelirse gelsin Hatay Meselesi, Suriye'deki politik kimliklerin ve ideolojik duruşun önemli öğelerinden birisi olmuştur⁽³⁾. 2000'li yılların başına kadar dalgalı bir seyir izleyen Türkiye-Suriye ilişkilerinde Hatay Meselesinin oynadığı rol, Türkiye'ye yönelik dostane olmayan düşünceleri beslemiştir. Bu durum Suriye'de Türkmenlerin yaşamına da yansımıştır. Özellikle Baas Partisi ve ardılı olan aile iktidarları döneminde Türkmenler, Türkiye'nin Suriye içindeki beşinci kolu olarak görüldüğünden Türkmenlere yönelik baskı en az diğer gruplara yöneltilenler kadar sert olmuştur⁽⁴⁾. Yani, sınırın hemen öte yanında Türkmenlerin bir akraba devletinin bulunması onların kültürel, toplumsal veya siyasal haklarına erişmesini kolaylaştırmamış, aksine daha da zorlaştırmıştır.

Oysa Suriye Devleti henüz kurulmadan ve bağımsızlığını ilan etmeden önce Anadolu'daki Kurtuluş Savaşı'nı örgütleyen Türkiye Büyük Millet Meclisi daha sonra da Türkiye Cumhuriyeti, Suriye'de Fransız Vesayet Yönetimine karşı verilen bağımsızlık mücadelesini desteklemiş olması tarihsel bir gerçekliktir⁽⁵⁾. Ancak şu hususun altı tekrar çizilmelidir: Suriye'deki baskıcı yönetimler sadece Türkmenlerin haklarını gasp etmemiştir. Bireysel ve kolektif hakların gayrimeşru yöntemlerle şiddet kullanılarak baskı altına alınması otoriter rejimlerin doğal bir davranış biçimidir. Bu nedenle Suriye'de yaşayan aile iktidarının parçası olmayan herkes bu baskıcı politikadan nasibini almıştır. Türkmenlerin de bu baskıya uğrayan halklardan olduğunun farkında olunması bu nedenle önemlidir.

Türkmenlerin Toplumsal Yapısı

Suriye'de Türkmenlerin toplumsal yapısına dair yapılacak bir değerlendirmeden önce altı kuvvetle çizilmesi gereken çok önemli bir husus bulunmaktadır. 2011 öncesi Suriye'nin toplumsal yapısı hakkında bilinen tüm olgular ve istatistikler bugün için sadece tarihsel verilerden ibarettir. İç savaş, Suriye'yi toplumsal açıdan kökten değiştirmiştir. Bugün milyonlarca Suriyeli evlerinden edilmiş, ülke içinde yer değiştirmek zorunda kalmış ve başka

⁽²⁾ Ömer Osman Umar, Türkiye-Suriye İlişkileri 1918 – 1940, Fırat Üniversitesi ODAM Yayınları, Elazığ, 2003.

⁽³⁾ Emma Lundgren Jörum, "The Importance of the Unimportant: Understanding Syrian Policies towards Hatay, 1939–2012", içinde (der) Raymond Hinnebusch ve Özlem Tür, Turkey-Syria Relations Between Enmity and Amity, Routledge, London, 2013.

⁽⁴⁾ Abdulhalik Bakır ve Süleyman Pekin, "Kuzey Suriye'deki Türkmen Yerleşimlerinin Çağdaş Tarihi Ve Stratejik Altyapısı Üzerine Genel Bir Değerlendirme" Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, 123(242), 2019, s. 99-102.

⁽⁵⁾ Bakır ve Pekin, s. 100.

ülkelere göç etmiştir⁽⁶⁾. Türkmenler de bu konuda istisna değildir. Bununla birlikte Suriye’de, Türkmenlerin toplumsal yapısı pek bilinmediğinden öncelikle 2011 öncesi durum özetlenecek, daha sonra güncel durum aktarılacaktır.

Tarihsel olarak Suriye’de Türkmenler beş ana bölgede yaşamaktaydılar. Güneyden kuzeye doğru hareketle beş bölge şöyle sıralanabilir:

Birincisi, Türkmenlerin Suriye’nin en güneyinde Golan Tepelerinde yaşadıkları bölgedir⁽⁷⁾ Bu bölgeye yönelik Türkmen yerleşimi iki ayrı tarihte gerçekleşmiştir. Bunlardan ilki 11. Yüzyılın sonlarında, ikincisi ise 19. Yüzyılın sonlarında yaşanmıştır. Kendilerine Golan (ayrıca Kuneytra Türkmenleri) Türkmenleri denilen bu grup, 1967 Arap-İsrail Savaşı’ndan sonra İsrail’in Golan Tepelerini işgal etmesiyle yaşadıkları yerlerden çıkarak Şam’a ve banliyölerine yerleşmek zorunda kalmışlardır⁽⁸⁾.

İkinci bölge Şam ve civarıdır. Tarihsel olarak Şam ve civarına Türkmenlerin yerleşimi 11. Yüzyılın sonlarına kadar geri götürülebilir⁽⁹⁾. Bununla birlikte zaman içinde Şam’da yerleşik Türkmenlerin hem sayısı azalmıştır hem de bazı köklü aileler dışında kimlikleri unutulmuştur.

Suriye’de Türkmenlerin yaşadığı üçüncü bölge Humus (Hama ile birlikte) kenti ve civarında yer almaktadır. Humus, tarihsel olarak Türkmenlerin Suriye’de en eski yerleşim alanlarından birisidir. 11. Yüzyıldan itibaren bu şehirde Türkmenlerin yerleşik olduğunu gösteren kayıtlar bulunmaktadır. Hatta Memluklerin zamanından kalma belgeler üzerinde yapılan çalışmalarda doğrudan ve sadece Humus’ta yaşayan Türkmenler üzerine konulan vergilerden söz edildiği görülmektedir⁽¹⁰⁾. Hatta şehrin tarihsel olarak ana kapılarından birisi Bab El Turkmen (Türkmen Kapısı) olarak adlandırılmaktaydı⁽¹¹⁾. Bununla birlikte Humus Türkmenlerinin çoğu, zaman içinde Türkçeyi unutmuşlardır. Birkaç köy dışında anadilini konuşabilen Türkmen sayısı çok azdır.

⁽⁶⁾ Aleksandar Kešeljević ve Rok Spruk, “Estimating the effects of Syrian civil war” *Empirical Economics*, 2023, s. 17

⁽⁷⁾ Golan Tepeleri’nde Türkmenlerin yaşadığına dair tarihsel ve arkeolojik kanıtlar bulunmaktadır. Örneğin Dauphin, Golan Tepeleri’nde yapmış olduğu arkeolojik çalışmaların kendisinden önce bölgede Edib Süleyman Beg tarafından yapılan etnografik çalışmayla örtüştüğünü belirtirken Claudine M. Dauphin, “Jewish and Christian Communities in the Roman and Byzantine Gaulanitis: A Study of Evidence from Archaeological Surveys”, *Palestine Exploration Quarterly*, 114:2, 1982 129-142; Fadi Ebu Zidan’da bölgede yapmış olduğu bir başka arkeolojik çalışmada Osmanlı İmparatorluğu zamanında Türkmenlerin bölgeye yerleştirildiğini doğrulamaktadır. Fadi Abu Zidan., “Kafr Nafaḥ: Final Report.” *Hadashot Arkheologiyot: Excavations and Surveys in Israel* , 121 (2009).

⁽⁸⁾ Erol, H. A. (2009). Suriye Colan (Golan) Türkmenleri Ağzı. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 6(4).

⁽⁹⁾ H. A. R. Gibb, *The Damascus Chronicle of the Crusades: Extracted and Translated from the Chronicle of Ibn Al-Qalanisi*, 2012, s. 20

⁽¹⁰⁾ El-hussiny, F., & Hemimy, W. (2022). Two new mamluk decrees from khalid b. Al-walid mosque in homs *Egyptian Journal of Archaeological & Restoration Studies*, 12(2).

⁽¹¹⁾ Sébastien Aldaher, *An Attempt to Set a Design Base for Post-Conflict Housing in the Historic Core of Homs, Syria*, BcS Thesis in Built Environment Studies Architecture, Visualisation and Communication, Spring 2021, s.26. Khalil, I., Khalabi, S. M., & Alhalabi, Z. S. (2016). *Architecture study of thenold city part of Homs*. *Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Инженерные исследования*, (1), 157-165. S. 160.

Dördüncü bölge Suriye'deki en büyük Türkmen yerleşimi olan Halep'tir. Halep Türkmenleri Lazkiye'dekilerle birlikte Türkçeyi kesintisiz olarak konuşmaya devam eden ve toplumsal kimliğini güçlü bir biçimde korumaya devam eden grup olarak tanımlanabilecektir. Diğer şehirler kadar eski bir Türkmen yerleşimi olan Halep, hem merkezinde hem de kırsalında önemli bir Türkmen nüfus barındırıyordu. Fakat 2011'den önce son döneme bakıldığında Türkmenlerin Halep merkezine yoğun bir göçü söz konusu olmuştur. Bunun temel nedeni çoğunluğu kırsal alana yerleşik olan Halep Türkmenlerinin hızlı nüfus artışının, bu artış hızına paralel bir ekonomik güce ulaşamamasıdır. Tarımsal üretim nüfus için yeterli ekonomik koşulları sağlamadığı için çok sayıda Türkmen 2011'den önce Halep merkezine göç etmişlerdir.

Son olarak beşinci ve belki de en çok bilinen Türkmen bölgesi Bayır Bucak veya diğer adıyla Lazkiye Bölgesidir. Bu bölgenin "dağlık kısmına" Bayır, Lazkiye sahilindeki kısmına Bucak denir⁽¹²⁾. Bu bölgedeki Türkmenlerin büyük çoğunluğu 16. Yüzyılda bölgeye yerleşen Türkmen aşiretlerinin torunlarıdır. 2011'den önce dağlık bölgelerde yaşayanlar büyük ölçüde ormanlık alandaki kırsalda yaşayan ve zor şartlarda tarımla uğraşan kişiler olmasına karşın sahil bölgesinde yaşayanlar genellikle ticaret ve memuriyetle geçinmekteydiler.

2011 öncesi genel tablo yukarıda belirtildiği gibi olsa da Türkmenlerin önemli bir kısmı iç savaşın başlamasıyla birlikte tarihsel olarak yerleştikleri bölgelerden ayrılmak zorunda kalmışlardır. Bu çerçevede 1967 Savaşı'ndan sonra Şam'a yerleşen Golan Türkmenleri, Humus Türkmenlerinin önemli bir kesimi, Lazkiye'nin Türkmen Dağı'nda yaşayan kesiminin hepsi, Halep'in merkezindeki Türkmenlerin büyük bir çoğunluğu ile Halep'in kuzey kırsalında yaşayan Türkmenlerin önemli bir kısmı, çatışmalar nedeniyle yaşadıkları toprakları terk etmişlerdir. Bugün, Suriye topraklarında yaşayan Türkmenler temel olarak Lazkiye vilayetinde Türkmenlerin Bucak dediği sahil kesiminde, Halep merkezindeki bazı mahallelerde ve Halep'in kuzeyinde Çobanbey, Cerablus ve El Bab üçgeninde yaşamlarını sürdürmektedir. Bunun dışında Afrin, İdlib ve Rakka'da bazı köylerde veya kamplarda Türkmen aileler yaşamalarına rağmen buldukları bölgelerde sayıca çok azdırlar.

Suriye'deki Türkmenlerin sınıfsal yapısı dikkate alındığında üç kategori ile karşılaşılmaktaydı: Şehir merkezinde yaşayan tüccarlar ve zanaatkârlar, kırsal bölgelerde yaşayan çiftçiler, köylüler ve tarım işçileri ile çoğunluğu büyük şehirlerde yer alan memurlar. Bu üç grup arasında en büyük kesimi kırsal alanlarda yaşayanlar oluşturmaktaydı. Bu grup içinde de en büyük kesimi yerleşik hayata görece olarak geç dönemde geçen ve Halep'in kuzey kırsalında aşiretler/aileler şeklinde yaşayan Türkmen aşiretleri oluşturmaktaydı⁽¹³⁾. Bunların yanı sıra Lazkiye Türkmenlerinin Bayır olarak adlandırılan kesimi ve Humus'un çeperinde yaşayanlar da genellikle çiftçi ve köylülerden ibaretti. Fakat tüccar, memur ve kırsal nüfus arasında oransal olarak büyük bir uçurum yoktu.

⁽¹²⁾ Erşat Hürmüzlü, "The Turkmens of the Middle East", *Turkish Policy Quarterly*, 14(1), (2015), s. 85-93.

⁽¹³⁾ A. E. Dağ, "Modern Dönem Suriye ve Halep Türkmenleri", *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 5(1), (2018), s. 64.

İç Savaş'ın başlamasından sonra Suriye'deki diğer unsurlar gibi Türkmenlerin de toplumsal yapısında büyük bir değişim yaşanmıştır. Halep, Humus ve Şam'daki tüccar ailelerin çoğu Suriye'yi terk etmişlerdir. Başta ayakkabıcılık ve oto tamirciliği sektörlerinde olmak üzere zanaatkâr olarak çalışanların çoğu, mesleklerini Türkiye'de devam ettirmektedir. Kırsal nüfusun büyük bir kısmı da çatışmalar, terör örgütlerinin faaliyetleri ve rejimin baskıları nedeniyle yaşadıkları yerlerden ayrılmak zorunda kalmışlardır. Rejimin kontrol ettiği bölgelerde kalanlar geleneksel düzenlerini güçlükle korumaya gayret etmektedirler. Bununla birlikte başta Halep'in kuzey kırsalı olmak üzere Suriye Geçici Hükümeti kontrolü altındaki bölgelerde yaşayan Türkmenlerin çoğu tarım ve ticaretle geçinmektedirler.

Suriye Türkmenlerinde Siyaset

Suriye'de Türkmenlerin kendi kimlikleri altında siyasî taleplerde bulunmaları çok geç bir dönemde gerçekleşmiştir. 1940'lardan itibaren Baasçı ideolojinin etkisinin artmasıyla Türk kimliği altında siyaset yapmak olanaksız hale gelmiştir. Bu nedenle 1940'lardan 90'ların sonuna kadar Suriye'deki Türkmen kökenli siyasî figürler, Türkmen kimliğiyle siyaset yapmamışlardır. Siyasette ön plana çıkan ve köken olarak Türkmen olan isimler, Baas Partisi başta olmak üzere diğer partilerin ve Suriye Ordusu'nun çatısı altında iktidardaki grupların bir parçası olarak faaliyet yürütmüşlerdir⁽¹⁴⁾. Fakat 2011'de Suriye Devrim süreci başlayınca kadar Türkmenlerin siyasî bir partisi ya da hareketi bulunmamaktadır.

Bununla birlikte Türkmenler 2012 yılından itibaren siyasal alanda örgütlenmeye başlamışlardır. Bu örgütlenme süreci içinde 2012'den itibaren sırasıyla Suriye Türkmen Kitle Partisi, Suriye Demokratik Türkmen Hareketi, Suriye Türkmen Nahda Partisi, Suriye Türkmen Millî Hareket Partisi ve Suriye Türkmen Millî Vefa Partisi teşkilatları kurulmuştur. Bu partiler henüz Türkmen toplumunun tamamını kapsayacak örgütlenme ve tecrübeden uzak oluşumlardır. Bunun iki temel nedeni olduğu söylenebilir. Birinci neden Türkmenlerin uzun yıllar boyunca baskı altında kalması nedeniyle siyasal örgütlenme tecrübesi geliştirememeleridir. İkinci neden ise iç savaş nedeniyle Türkiye ve Suriye'ye dağılmış olan Türkmen toplumunun siyasal alanda temsil edebilecek geniş kapsamlı bir yapılanmayı yürütebilecek maddi imkanlardan yoksun olmalarıdır.

Yukarıdaki iki neden çerçevesinde Türkmen siyasî partileri zayıf organizasyonlar olarak varlıklarını sürdürmelerine rağmen Suriye Türkmenlerini temsil eden daha geniş bir siyasî organizasyon bulunmaktadır. Bu organizasyon üst bir yapı olarak tasarlanmış olan ve şu ana kadar faaliyetlerini toplumsal ve siyasal bir çatı örgüt olarak devam ettiren Suriye Türkmen Meclisi'dir. 30 Mart 2013'te kurulan Suriye Türkmen Meclisi (STM) Suriye Türkmenlerinin coğrafi dağılımına göre temsil edildiği bir siyasî kuruluş niteliğindedir. İşlevlerine göre ayrılmış bazı alt daireleri bulunan Meclis'in üyeleri delegeler tarafından seçilmektedir. Hâlihazırda STM, Suriye Türkmenlerinin tek yasal temsilcisi konumundadır. Partiler üstü bir çatı organizasyon olarak varlığını devam ettiren STM, aynı zamanda Suriye içinde aktif varlığını devam ettiren tek Türkmen hareketi olarak öne çıkmaktadır.

⁽¹⁴⁾ "Abdurrahman Mustafa: Turkmens' Survival Can Be Ensured By Syria's Territorial Integrity", Orsam Röpörtaj, (16), s. 4. <https://bit.ly/4ac5904> (Erişim Tarihi, 13 Ekim 2023).

Suriye Türkmenlerinin Askerî Yapılanması

Türkmenler, Suriye’de Devrim sürecine katıldıktan bir süre sonra silahlı muhalefet içinde boy göstermeye başlamışlardır. Büyük bir çoğunluğu Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) çatısı altında faaliyet gösteren gruplar kuran Türkmenler, uzun bir süre boyunca ÖSO’nun diğer bileşenleri gibi genellikle parçalı bir yapıya sahip olmuşlardır. Fakat zaman zaman Suriye Türkmen Ordusu gibi bir çatı altında birleştikleri iddia edilse de gerçekte bu tür bir organizasyon bulunmamıştır. Tersine, çatışmaların yoğunlaştığı bölge ve zamana bağlı olarak bazı gruplar diğerlerine göre daha fazla ön plana çıkmıştır. Ancak Suriye’deki çatışmaları yakından takip edenlerin onaylayacağı üzere bu durum sadece Türkmenlere özgü değildir. ÖSO’nun bileşenlerinin (birkaç istisnası hariç) büyük bir kısmı için de aynı durum geçerlidir.

Bugün gelinen noktada Türkmen askerî grupların sayısı azalmış fakat örgütlenme seviyeleri artmıştır. Örneğin bir dönem sayıları 14’e kadar çıkan⁽¹⁵⁾ Bayır Bucak Bölgesi’ndeki Türkmen askerî gruplardan⁽¹⁶⁾ geriye sadece İkinci Sahil Tümeni ve Cebeli İslam Taburu grupları kalmıştır. Bu gruplar da bir süre önce bir başka grupla birleşerek Türkmenlerden oluşan bir grup olmaktan çok Lazkiye Bölgesi’ne ait bir grup olma kimliğini kazanmıştır. Benzer bir biçimde sayıları 18’e kadar çıkan Halep bölgesindeki Türkmen askerî grupları bugün temelde 4 tanedir: Sultan Murat Tümeni, Fatih Sultan Mehmet Tümeni, Hamza Tümeni ve Muntasır Billah Tümeni⁽¹⁷⁾.

Bu grupların her biri bugün Suriye Milli Ordusu (SMO) çatısı altında faaliyet göstermektedir. Sultan Murat Tümeni, Halep’in kuzeyindeki bölgede neredeyse her alana yayılmışken Fatih Sultan Mehmet Tümeni asıl olarak Çobanbey’e odaklanmıştır. Hamza Tümeninin içindeki Türkmen mevcudiyeti diğer gruplara göre daha sınırlı olsa da grubun komuta kadrosunda Türkmenlerin yer almasından ötürü Türkmen askerî gruplar arasında sayılmaktadır. İlk sayılan üç gruba göre daha küçük olan Muntasır Billah Tugayı ise Çobanbey civarında faaliyet göstermektedir. Bu grupların dışında SMO’ya dahil olan grupların bazılarında da (Örn. Liva Semerkand) Türkmenler bulunmaktadır. Bu gruplarda yer alan Türkmenlerin bazıları orta/üst düzey kademe bile görülürken Türkmenlerin çoğunun yukarıda sayılan gruplar çerçevesinde ele alınabileceği söylenebilir.

Suriye Türkmenlerinin Demokratik Bir Suriye’deki Rolü

Suriye’deki tüm muhalif gruplar gibi Türkmenlerin de en önemli sorunu Suriye’nin geleceğine ilişkin bütüncül bir siyasî perspektif oluşturmakta güçlük çekmesidir. Bu çerçevede Suriye Türkmenleri arasında birbirinden farklı iki görüş bulunmaktadır. Görüşlerden birisi Türkmenlerin kendi millî çıkarlarını Suriye muhalefetinin diğer unsurlarıyla birlikte aramak zorunda olmadığıdır. Bu görüşün dayandığı temel faktör Suriye muhalefetinin içindeki

⁽¹⁵⁾ C. B Korkmaz ve L. İltar, “Bayır-Bucak Türkmen Bölgesindeki Türk Varlığı ve Bölgede Mücadele Veren Gruplar” 21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(13), 2016.

⁽¹⁶⁾ Oytun Orhan, “Suriye Türkmenleri: Siyasal Hareketler ve Askeri Yapılanma”, *Ortadoğu Analiz*, 5(51) (2013).

⁽¹⁷⁾ Y. Z. Bölükbaşı, “Etnisite, Kimlik Ve Dış Politika: Türkiye’nin Suriye Türkmenleri Politikası”, PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(1), (2018) 105-123.

uyuşmazlıklar, liderlik mücadeleleri, gerçekçilikten uzak beklentiler ve bölünmüşlük gibi nedenlerle bir arada hareket edememesidir. Nitekim Suriyeli muhalif kurumlardan bazılarının Suriye Geçici Hükümetinin (SGH) faaliyetlerini bile desteklemediği dikkate alınırsa Türkmenlerin kendi siyasal gündemlerini oluşturması gerektiği düşüncesi tamamen yabana atılmamalıdır.

Bununla birlikte ikinci görüş Suriye Türkmenleri arasında daha ağır basmaktadır. İkinci görüşe göre Türkmenler, Suriye muhalefetinin tüm unsurlarıyla ortak bir yaklaşım geliştirmelidir. Bu ortak yaklaşım Suriye'nin demokratikleşmesi hedefi çerçevesinde ortak bir siyasî vizyon temelinde inşa edilmelidir. Hâlihazırda STM yetkililerinin yaptığı açıklamalardan ve Suriye muhalefetiyle ilişkisini yürütme biçiminden çıkan temel sonuç; STM'nin ikinci görüşe daha yakın olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla şu anda Suriye Türkmenlerinin siyasî perspektifinin Suriye muhalefetiyle ortak hareket ederek Suriye'de demokratik bir düzen kuruluncaya kadar siyasî mücadeleye devam etmek olduğu söylenebilir. Bu noktada altı çizilmesi gereken hususlardan birisi Suriye Türkmenlerinin ve STM'in Suriye Muhalefetinin tüm önemli kurumlarında temsil edildiği ve aktif bir rol oynadığıdır. Nitekim Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonunda (SMDK), 9'u STM üyesi olmak üzere 13 Türkmen üye bulunmaktadır. Ayrıca hâlihazırda Suriye Geçici Hükümetinin Başbakanı olan Abdurrahman Mustafa, 2014-15 yılları arasında STM başkanlığını yürütmüştür. Suriye Türkmenlerinin muhalif kurumlar arasındaki varlığına başka örnekler de verilebilir. Mevcut durumda Yüksek Müzakere Heyetinde 2 ve Anayasa Komitesinde 1 Türkmen üye görev yapmaktadır. Bununla birlikte Türkmenlerin Suriye muhalefeti nezdinde daha etkin bir rol arayışında olduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır. Bu noktada akla gelen ilk şey etkin bir rol arayışından kastın ne olduğunun incelenmesidir.

Türkmenlerin Rolünün Güçlendirilmesi için Gereken Adımlar

Suriye'de devrim sürecinin başlangıcı toplumun demokrasi arayışına dayanmaktadır. Demokrasi, farklı siyasal kimliklerin bir arada yaşayabileceğinin kabul edilmesiyle başlayabilir. Bu nedenle "Suriyelilik" kavramını bir çatı kimlik olarak kabul etmek kaydıyla farklı etnik, dinî ve siyasal kimliklerin kendilerini rahatlıkla ifade edebileceği ve kolektif haklara sahip olabileceği bir siyasal atmosfer oluşturulmaksızın Suriye'nin demokratikleşebilmesi mümkün değildir. Bugün Suriye'ye hâkim olan yönetim yarın değişse bile 1940'lardan itibaren ülkeye hâkim olan zihniyetin değişmediği bir ortamda demokrasiden bahsetmek mümkün olmayacaktır. Bu nedenle Suriye muhalefetinin öncelikle Suriye'nin demokratik kimliğine sahip çıkan bir yaklaşımı benimsemesi gerekmektedir. Fakat burada bir noktanın altı mutlaka çizilmelidir: Suriye'de barış, istikrar ve demokrasi için ülkenin toprak bütünlüğünün korunması şarttır. Çünkü herhangi bir kimliğin kendi kolektif haklarını talep etmesi Suriye'nin toprak bütünlüğünün zarar görmesine hizmet etmiş olacaktır. Bu bağlamda Suriye'nin bölünmesine neden olabilecek hiçbir harekete hoşgörü gösterilmemelidir.

Suriye Türkmenlerinin siyasal beklentisi ve kendilerine dair vizyonu, Suriye'nin toprak bütünlüğü çerçevesinde toplumsal, kültürel ve siyasal bağlamda kolektif haklar elde etmektir.

Bu vizyonun Suriye muhalefetinin diğer kurumları tarafından da sahiplenilmesi sadece Türkmenlere değil muhalefetin diğer bileşenlerine de daha demokratik bir Suriye kurmak için güvence oluşturacaktır. Bu doğrultuda Suriye’de Türkmenlerin rolünü güçlendirmenin ilk adımı muhalefetin Türkmenlerin taleplerini dikkate almasından geçmektedir.

Türkmenlerin rolünü güçlendirmenin ikinci basamağı, Türkmenlerin kendilerinin atması gereken bir takım adımlarla ilişkilidir. Suriye’de gösterilerin başlamasından bu yana 12 yıl geçmiştir. Elbette birçok diğer baskı altındaki toplum gibi Türkmenlerin de siyasi tecrübe ve örgütlenme bağlamlarında olgunlaşabilmesi için zamana ihtiyaçları olmuştur. Fakat ilk partilerin kurulmasının üzerinden 11, STM’nin kurulmasının üzerinden 10 yıl geçmiştir. Dolayısıyla artık Türkmenler de kendi içlerindeki örgütlenme sorunlarını aşmak zorundadır. Son dönemde bu konuda bazı adımlar atıldığı görülmektedir. STM’nin faaliyetlerini Suriye’nin içine taşıma çabaları bu adımlar içinde en çok göze çarpanıdır. Bu doğrultuda Çobanbey’de, STM’nin ana merkezi olarak faaliyet gösterecek bir Meclis binası inşaatının sona yaklaşması dikkate değerdir. STM, büyük bir olasılıkla 2024 yılından itibaren faaliyetlerinin çok büyük bir kısmını Suriye içine taşıyarak Türkmenler açısından yeni bir aşamaya geçecektir. Fakat STM’nin faaliyetlerinin Suriye içine daha fazla taşınması, Suriye’de Türkmenlerin rolünü tek başına güçlendirecek bir eylem değildir.

Türkmenlerin Suriye’nin geleceğinde daha güçlü bir rol oynaması ve genel manada Türkmenlerin siyasi ve toplumsal olarak rollerinin güçlendirilmesinin en önemli şartlarından birisi Türkmenlerin Suriye’ye geri dönüşlerinin sağlanmasıdır. Bilindiği üzere on binlerce Türkmen, Suriye’de yaşanan iç savaş koşulları nedeniyle evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Türkmenlerin çok büyük bir kısmı (istisnai olarak Ürdün’e ve Lübnan’a gitmek zorunda kalanların dışında) Türkiye’ye gelmiştir. 2017’de tamamlanan Fırat Kalkanı Harekatı’yla birlikte Türkmenlerin ata yurtlarına geri dönüş süreci başlamıştır. Başta Halep’in ve Rakka’nın kuzeyinde bulunan tarihî Türkmen diyarlarına dönüş, DEAŞ ve PKK gibi terör örgütlerinin bu bölgelerden çıkarılmasıyla hızlanmıştır. Ancak bazıları 10 yıldan beridir Türkiye’de bulunan ve bu süre zarfında kendilerine yeni bir hayat kurmaya başlamış Türkmenlerin çoğu henüz Suriye’ye dönmemiştir. Bu noktada hatırlatılması gereken en önemli hususlardan birisi Türkmenlerin Suriye’de yaşadıkları yerlere mümkün olduğunca kısa bir süre içinde ve çok daha büyük sayılarla dönmelerinin, Türkmenlerin uzun vadede faydasına olacağıdır. Bu konuda tüm Türkmen kuruluşlar ve kanaat önderlerinin fikirlerinin birbirine çok yakın olduğu söylenebilir. Güvenli Bölge’de; eğitim, sağlık, ekonomi ve güvenlik gibi konularda şartlar iyileştikçe Türkmenlerin Suriye’ye dönüşünün hızlanması gerekmektedir. Bu olgu, Suriye Türkmenlerinin hem bugün hem de gelecekte, Suriye’de demokrasinin inşası için oynayabileceği rolün de anahtarlarından birisidir.

İşte bu çerçevede tüm Suriye muhalefetinin olduğu gibi Türkmenlerin de Suriye’nin geleceğinde demokrasinin inşası için atması gereken en önemli adım, Suriye toplumunun ülkede bir değişim olabileceği inancını yeniden yaymasından geçmektedir. Bugün Suriyeli siyasi kurumlar, sivil toplum örgütleri ve Suriye toplumunun bileşenleri açısından

bakıldığında en önemli sorun, Suriyelilerin büyük bir kısmının Suriye içindeki mücadeleye olan ilgisinin azalmasıdır.

Hâlihazırda Suriye’de SGH’nin kontrolünde olan bölgelerde insanların gündemi, güvenli ve istikrarlı bir yaşam sürmektir. Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı veya Barış Pınarı Bölgeleri’nde insanların gündelik hayatı ekonomi, güvenlik, sağlık, eğitim gibi meselelerle dolu olsa da halkın en önemli siyasal gündemi Suriye’de ne olduğudur. Fakat dürüst bir biçimde ifade etmek gerekirse, Suriye’nin dışında yaşayan Suriyelilerin ülkenin geleceğine ilişkin olumlu beklentileri ve ilgileri her geçen gün azalmaktadır. Zaman ilerledikçe daha çok insan yeni yaşamlarına, yaşadığı ülkedeki gelişmeler çerçevesinde bakar hale gelmektedir. Geçim sıkıntısı, toplumsal uyum sorunları ve bireysel beklentiler Suriye’de yaşanabilecek bir siyasal değişime göre hayatlarını daha çok etkilediğinden Suriye halkının, ülkeleri dışına çıkmak zorunda kalmış olan kesiminin Suriye’de demokratik bir siyasal değişim olacağı beklentisi azalmaktadır. Bu nedenle Suriye’deki siyasal süreçlere olan ilgilerinde de düşüş yaşanmaktadır.

Suriye Türkmenleri de bu eğilimin dışında değildir. Onlar da ülkelerini terk etmek zorunda kalmış diğer Suriye vatandaşları gibi yeni bir yaşam kurmanın zorlukları içinde kişisel ve ailesel sorunlarına odaklanmaya yönelmişlerdir. Dolayısıyla Suriye Türkmenlerinin kendilerine dair atacakları en önemli adım, Suriye’de demokratik bir değişim yaşanacağı ve bu değişimden Türkmenlerin faydalanacağı konusundaki bilincin oluşturulmasıdır.

En basit tabiriyle Suriyeli bir Türkmen gencin gözü-kulağı Suriye’de olmalıdır. Türkmen kurum ve kuruluşların bu süreçte oynayabileceği en önemli rol, çoğu çok küçükken ülkelerinden ayrılan ve her geçen gün daha az şey hatırlayan genç kuşağa kimliklerini unutturmamalarıdır. Kolektif bilincin canlı tutulması toplumsal, kültürel ve siyasal taleplerin yerine getirilmesinin ilk şartıdır.

Fakat bu girişimin sadece Türkmen gençler arasında desteklenmesi yetersiz olacaktır. Suriye toplumunun tüm kesimleri arasında yakın gelecekte Suriye’nin demokratik bir ülke olabileceği bilinci canlı tutulmaksızın sadece bir toplumsal kesimin yani Türkmenlerin hafızasının tazelenmesi sonuç vermeyecektir. Bu süreçte STM’ye, Türkmen sivil toplum örgütlerine ve Suriye muhalefetinin tüm kurumlarına eşit derecede iş düşmektedir. Ancak bu sayede Suriye’nin geleceğinde Türkmenlerin ve Suriye toplumunun diğer unsurlarının ortak ve demokratik bir gelecek inşa etmesi mümkün olabilecektir.